

berlain) k tomu se nesoucí, jednak aby zavedena byla v Anglii ochranná cla na ono zboží, jehož výroba v zemi původu je clem chráněna, jednak aby pro zboží z anglických osad poskytnuty byly diferencní výhody i aby tak anglické državy po celé zeměkouli roztroušené sloučeny byly v jednotný celek světospodářský (anglický imperialismus, Greater Britain). Obrovské a teritoriálně souvislé státní obvody Ruska a Spojených Států pak vysokou celní ochranou a jinakou péčí o průmyslový rozvoj šly zřejmě za cílem skutečné co možná výlučné národní, t. j. naproti cizině uzavřené politiky výrobní a obchodní, která v nich, zejm. v Americe, bohatstvím a všestranností přírodních darů jest usnadňována. Teprve r. 1913 zahájena v Americe (nový prezident Wilson) politika mírnější celní ochrany naproti celnímu zákonodárství od let 1890 zavládnuvšímu (Mac Kinleyův tarif z roku 1890, Payneův tarif z roku 1909).

Tržební svobodě mezinárodní zůstalo věrno jen několik malých států evropských, Holandsko, Norsko, Dánsko, jejichž rozloha je příliš nepatrná, aby mohly vypěstovati hospodářskou soběstačnost (i ve Švýcarsku byly zřízeny celní závory, vedeny celní války a po nich uzavírány smlouvy celní).

Válkou z r. 1914/6 přerušena byla již dle zásad práva mezinárodního sama sebou platnost obchodních smluv mezi válčícími státy, i když snad byly uzavřeny »na věčné časy«, t. j. s vyloučením práva výpovědi (j. zejména i čl. 11. frankfurtského míru mezi Francií a Německem z 10. května 1871, který zajistil oběma státům na věčné časy vzájemně všelike obchodně-politické výhody, jež by poskytly určitým jiným státům), a vzájemný přívoz, vývoz i průvoz zboží mezi válčícími státy zakázán a přerušením styku poštovního a telegrafního, plavebního a železničního znemožněn. V každém téměř válčícím státě zamezeny dále vůbec všelike obchodní styky, byť i nepřímé, státních příslušníků s nepřátelskou cizinou zákazem konati platy nebo plnění jiné závazky a uzavírati smlouvy a obchody, sekvestrací cizineckých podniků, zrušením naturalisace cizinců, suspensí nepřátelských práv patentních a pod.

§ 12. Obchodní politika Velké Británie.

I. V Anglii poznány již v 18. stol. stinné stránky merkantilismu, proti němuž Adam Smith postavil jako »přirozenou soustavu« volný rozvoj hospodářských sil. Po odpadnutí Spojen-

ných států amerických pokoušel se mladší Pitt provésti Smithovy ideje ve státní správě a uzavřel r. 1786 s Francií t. zv. E d e n o v u s m l o u v u, v níž čtená stará obchodní obmezení zmírněna. R. 1793 však vypukla válka mezi Anglií a Francií, r. 1806 Napoleon I. proslulou k o n t i n e n t á l n í b l o k á d o u z a k á z a l jak přívaz anglického zboží na pevninu, tak zásobování Anglie, zejm. obilím evropským, 23letý zápas skončil však tím, že Anglie zničením všech loďstev kontinentálních definitivně upevnila své panství námořní a zabráním osad francouzských a j. rozšířila a upevnila i své panství koloniální.

Merkantilistické vázanosti mezinárodního obchodu — přednosti národní plavby i národního průmyslu a vysoká cla zemědělská — zůstaly však prozatím v platnosti, státní finance i zřetel na zájmy dosud chráněné vylučovaly překotný obrat a dopouštěly jen znenáhlu změnu soustavy merkantilistické.

Převrat výrobních poměrů však nicméně vynutil si i změnu politiky obchodní.

II. První kroky reformní provedl v l. 1824-5 H u s k i s s o n. Navigační akta zmírněna, obecně nyní přípustěny lodě těch zemí, které britské vlajce poskytly stejných práv, na místo zákazů vstoupily smlouvy reciproční; stále však zůstávaly vzájemné výhody pro obchod mezi Anglií a jejími osadami (nižší celní sazby v Anglii pro kanadskou pšenici, západoindický cukr, stavební dříví a j., v koloniích pro britské tovary). Zjednodušen dále celní tarif, množstvím celních zákonů za války vydaných (v l. 1797 až 1815 na 600) nepřehledný, a jeho sazby sníženy (i na suroviny, j. měď a vlnu).

Úplný obrat byl umožněn teprv, když změna volebního řádu r. 1832 přesunula politickou moc z velkostatku na střední vrstvy. Pokročilemu anglickému průmyslu staly se dosavadní berly merkantilismu nepohodlnými pouty a ochranná opatření proti cizí soutěži zbytečnými. Cla zemědělská přestala dávno býti jako v 18. stol. podporou rolnictví, vedla naopak k neracionelní výrobě a k zabírání neúrodných půd, a znamenala oběť stále rostoucí kvoty obyvatelstva na prospěch nečetných majitelů půdy anglické. I stát pozbyl zájmu o cla jako finanční oporu tím, že zavedeno zdanění důchodu a vydatná finanční cla na čaj, tabák a lihoviny. Vzniklo veliké hnutí proti clům obilním, ku kterému připojili se i menší zemědělci a které po opětovné neúrodě bramborů a po hladu v Irsku vedlo k tomu, že sám vůdce konservativ-

ních toryů ministr Robert Peel, změniv své původní stanovisko, navrhl zrušení cel obilních. Skutečně r. 1842 obilní cla zmírněna a r. 1846 úplně odstraněna.

Také průmyslová cla doznala v tarifech let 1842 a 1845-6 rozhodného obratu. Přestala sice ochrana v tuzemsku, avšak anglický průmysl byl v nejčelnějších oborech již tak vyspělý, že se zahraniční soutěže doma již obávati nemusel, odstraněním cel zlevněny také suroviny i potraviny a tedy životní potřeby dělnictva, a zlevněné živobytí nemělo, jak bylo se obáváno, v zápětí snížení mzdy, nýbrž stoupenutí životní úrovně a tím i zvýšení výkonnosti dělnictva. Celní úlevy let 1840. byly pak v tarifech z r. 1853 a 1860 Gladstonem stupňovány.

Jakmile byla zrušena cla obilní, sřítíl se i zbytek dosavadního protekcionismu.

R. 1849 byla zrušena po téměř dvoustoleté platnosti i Cromwellova navigační akta, jeden z nejčelnějších pilířů britského merkantilismu, již se přisuzovala velikost námořní moci anglické — bezprostředním podnětem bylo, že při neúrodě let 1846-47 anglické lodě jen s námahou zmohly nezbytné, zvláště silné importy obilní, takže se navigační akta ukázala neúčinnou — a r. 1854 uvolněna cizí vlajce i plavba pobřežní. Britskému loďářství prospěl i přechod od lodí dřevěných, jejichž materiál musel býti obtížně opatřován z ciziny, k železným. V neshodě s liberálními principy poskytoval stát, když část britského obchodního loďstva byla r. 1902 pohlcena anglickým trustem Morganovým, od r. 1903 roční subvence anglické linii Cunardově.

Naděje anglických svobodotržebníků, že státy kontinentální budou příkladu anglického následovati, se sice nesplnila. Nicméně podařilo se Anglii uzavřítí 23. ledna 1860 t. zv. C o b d e n o v u s m l o u v u s Francií, která za usnadnění dovozu francouzských vín a hedvábného zboží přinesla Anglii snížení francouzských cel pro dovoz anglický. Od dalšího uzavírání smluv tarifních Anglie upustila, poskytujíc úlevy dovozu (největší výhody) všem národům bez rozdílu zásadně (t. j. někdy t. zv. svobodná tržba bez reciprocity), dosáhla však i od nich za poskytnutí půjček a pod. smlouvy, zabezpečující anglickému zboží tytéž výhody, jako francouzskému (tak r. 1862 s Belgií, r. 1863 s Itálií, r. 1865 s Rakouskem a celním spolkem německým).

Odstranivši takto znenáhla i všechna ochranná cla průmyslová, obmezila Anglie i cla finanční na několik málo požívatin,

arci výnosných (zvl. cukr, čaj, lihoviny, tabák). Výborná organizace financí, ruku v ruce se zavedením tržební svobody Peelem a Gladstonem provedená, učinila ochranná cla i po finanční stránce postrádatelnými.

Za vlády volné soutěže hospodářský život Anglie nesmírně se povznesl. Obyvatelstvo stouplu v l. 1841—1914 ze 26.7 mil. na 46.56 mil., zahraniční obchod z 10.77 miliard M v roce 1885 na 20.5 miliard M v r. 1910, mohutné loďstvo zabezpečovalo Anglii, která se stala prvním průmyslovým státem v pravém smyslu slova, se zemědělskou produkcí tuzemské spotřebě již asi z $\frac{5}{6}$ nepostačující, před obavami co do zásobování potravinami a surovinami z ciziny v případě války, reální mzdy anglického dělnictva stouply v druhé polovině 19. stol. dvojnásob.

III. Časem vznikla však dosavadní anglické převaze průmyslové vždy citelnější soutěž se strany Německa, Americké Unie i Japonska nejen na světovém trhu, nýbrž i v samém tuzemsku, které se Anglie marně bránila obligatorním označováním původu dováženého zboží. Ostatní státy počaly se vždy vyššími hradbami celními uzavíratí proti cizině a snižovaly své sazby celní jen za vzájemné ústupky druhých států, jakých Anglie při své zásadní svobodě celní poskytnouti nemohla. Angličtí zemědělci dovolávali se celní ochrany proti přívozu obilí amerického. K tomu přidružila se od r. 1903 agitace imperialistů (Joe Chamberlain, † 1914) o užší spojení anglických kolonií většinou silně ochrannářských se zemí mateřskou, utvoření Greater Britain, všebritského celního spolku s nižšími cly ve vzájemném styku Anglie s osadami a s vyššími cly proti cizině. Protože kolonie mohou mateřské zemi dodávatí především potraviny, předpokládala idea Chamberlainova znovuzavedení cel obilních, která by arci proti koloniím byla velmi nízká a uplatnila by se jen proti cizině. Obavy, že by se cly zdražilo živobytí dělnictva, snažili se imperialisté angličtí odstraniti jednak tím, že prý by cla nesla především cizina, jednak tím, že by za to mohla býti opět snížena finanční cla na čaj a j.

Retorsní politice konservativní vlády Balfourovy podařilo se sice r. 1902 hrozbou odvetných cel vynutití bruselskou konvencí odstranění cukerních premií států kontinentálních na prospěch koloniálního cukru třtinového, při parlamentních volbách r. 1905 však padlo ochrannářské ministerstvo Balfourovo a

zvítězili obrovskou většinou liberálové, čímž imperialistické a ochrannářské plány, arci jen dočasně, byly odsunuty.

§ 13. Obchodní politika Francie.

I. Ve Francii počíná státní obchodní politika již také stoletím 16. Obchodní smlouvou s Tureckem z r. 1535 snažil se král František I. odníti italským městům monopol plavby levantské, Marseille měla vstoupiti na místo Janova. Později účastnila se Francie svými privilegovanými společnostmi plavby atlantské, pozbyla však do r. 1815 svých starších osad válkami.

Větších úspěchů došel merkantilismem francouzský průmysl. V 18. stol. dobyli francouzští králové Lyonu obchodní posici, kterou dosud v obchodě flandersko-italském zaujímala Ženeva, a v 16. stol. přidruženo k tomu hedvábnickým průmyslem i průmyslové postavení, jaké měl dosud Janov a města italská. Zruční mistrí lákáni do země privilegii. Dočasné skvělé období francouzského průmyslu počíná Colbertem (1661—1683).

Aby se v zemi zřídily všechny manufaktury, jejichž výrobky dosud byly přiváženy z ciziny, Colbert povolával do Francie dovedné dělníky železářské z Norimberku, punčochářské z Anglie, výrobce zrcadel z Benátek, soukeníky z Holandska, zřizoval vzorné státní továrny na porcelán (Sèvres), čalouny (Beauvais), gobeliny a j., vydával výrobní reglementy pro řadu odvětví (v 17 letech asi 44 řády výrobní), celní tarif pro množství přerůzných předpisů nepřehledný byl jím r. 1664 zjednodušen a r. 1667 podstatně zvýšen (zvl. na sukna holandská, anglická a španělská), což vedlo k obchodní válce s Holandskem. Avšak již Colbertovi neměla býti ochranná cla leč berlami, jež mají býti co nejdříve odhozeny, a průmysl má choditi po vlastních mohách, a uvnitř země měla býti tržební svoboda a rovnost. Obchod vnitřní i vnější kladen Colbertem na roveň, vedle průmyslu a obchodu nezanedbáváno však ani zemědělství (péče o chov dobytka, o lepší kulturu lesní a vinnou, o regulace a odvodňování).

Za největší podporu obchodu pokládal Colbert jednak dobrou výchovu obchodníků (r. 1663 založil v Dieppe école d'hydrographie, mladí obchodníci vysíláni do ciziny, zejm. do Smyrny a Cařihradu, aby se naučili jazykům, v Paříži zřízeno établissement de la chambre des assurances, prototyp dnešních komor obchodních a soudů živnostenských), jednak i svobodu